

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 13 – Karmani prayoga – Bhutakala (Past tense)

Part 2, witty saying

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोꣳ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroꣳ paramaṃ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा
ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।
कुर्वे सेवां च कायेन
वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

bravāmi saṁskṛtaṁ vācā
dhyāyāmi saṁskṛtaṁ hṛdā ।
kurve sevāṁ ca kāyena
vande saṁskṛtamātarām ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassam̐skṛtavyoṃni
hyālayaṃ ramate mudā ।
sam̐skṛtiṃ caiva sam̐skāraṃ
vindate nātra sam̐śayaḥ ॥

कण्ठपाठः

कर्मणि – धातुरूपाणि- दा, सह्

डुदाञ् दाने – (To Give)

‘दा’-धातोः कर्मणि लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	दीयते	दीयेते	दीयन्ते
मध्यमपुरुषः	दीयसे	दीयेथे	दीयध्वे
उत्तमपुरुषः	दीये	दीयावहे	दीयामहे

डुदाञ् दाने – (To Give)

‘दा’-धातोः कर्मणि लङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अदीयत	अदीयेताम्	अदीयन्त
मध्यमपुरुषः	अदीयथाः	अदीयेथाम्	अदीयध्वम्
उत्तमपुरुषः	अदीये	अदीयावहि	अदीयामहि

षहं मर्षणे – (To tolerate, to bear)

‘सह्’-धातोः कर्मणि लट्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सह्यते	सह्येते	सह्यन्ते
मध्यमपुरुषः	सह्यसे	सह्येथे	सह्यध्वे
उत्तमपुरुषः	सह्ये	सह्यावहे	सह्यामहे

षह् मर्षणे – (To tolerate, to bear)

‘सह्’-धातोः कर्मणि लङ्-लकार-आत्मनेपदरूपाणि

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	असह्यत	असह्येताम्	असह्यन्त
मध्यमपुरुषः	असह्यथाः	असह्येथाम्	असह्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	असह्ये	असह्यावहि	असह्यामहि

भाषाभ्यासः

क्तप्रत्ययः, भूतकालः

कर्मणि – क्त, लङ्-लकाररूपाणि

धातुः	कर्मणि	भूतकृदन्तः (क्तप्रत्ययः)	लङ्-लकारः
पठ्	पठ्यते	पठितः/पठिता/पठितम्	अपठ्यत
गम्	गम्यते	गतः/गता/गतम्	अगम्यत
क्रीड्	क्रीड्यते	क्रीडितः/क्रीडिता/क्रीडितम्	अक्रीड्यत
पा	पीयते	पीतः/पीता/पीतम्	अपीयत
नी	नीयते	नीतः/नीता/नीतम्	अनीयत
त्यज्	त्यज्यते	त्यक्तः/त्यक्ता/त्यक्तम्	अत्यज्यत
कृ	क्रियते	कृतः/कृता/कृतम्	अक्रियत

कर्मणि रूपाणि

धातुः	कर्मणि (वर्तमाने)	कर्मणि (भूते)
खाद्	खाद्यते	अखाद्यत
स्मृ	स्मर्यते	अस्मर्यत
श्रु	श्रूयते	अश्रूयत
दा	दीयते	अदीयत
ज्ञा	ज्ञायते	अज्ञायत
पाल्	पाल्यते	अपाल्यत
रच्	रच्यते	अरच्यत

धातुः	कर्मणि (वर्तमाने)	कर्मणि (भूते)
बन्ध्	बध्यते	अबध्यत
घ्रा	घ्रायते	अघ्रायत
गै	गीयते	अगीयत
पच्	पच्यते	अपच्यत
धृ	ध्रियते	अध्रियत
पोष्	पोष्यते	अपोष्यत
नम्	नम्यते	अनम्यत

इतररूपाणि लिखत ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अवृध्यत	अवृध्येताम्	अवृध्यन्त
प्रथमपुरुषः	असेव्यत	असेव्येताम्	असेव्यन्त
मध्यमपुरुषः	अध्रियथाः	अध्रियेथाम्	अध्रियध्वम्
मध्यमपुरुषः	अनम्यथाः	अनम्येथाम्	अनम्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	अकथ्ये	अकथ्यावहि	अकथ्यामहि
उत्तमपुरुषः	अक्षिप्ये	अक्षिप्यावहि	अक्षिप्यामहि

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
अपठ्यत	अपठ्येताम्	अपठ्यन्त
अपठ्यथाः	अपठ्येथाम्	अपठ्यध्वम्
अपठ्ये	अपठ्यावहि	अपठ्यामहि

इतररूपाणि लिखत ।

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अज्ञायत	अज्ञायेताम्	अज्ञायन्त
प्रथमपुरुषः	अदीयत	अदीयेताम्	अदीयन्त
मध्यमपुरुषः	अपच्यथाः	अपच्येथाम्	अपच्यध्वम्
मध्यमपुरुषः	अगम्यथाः	अगम्येथाम्	अगम्यध्वम्
उत्तमपुरुषः	अलिख्ये	अलिख्यावहि	अलिख्यामहि
उत्तमपुरुषः	अवन्द्ये	अवन्द्यावहि	अवन्द्यामहि

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
अपठ्यत	अपठ्येताम्	अपठ्यन्त
अपठ्यथाः	अपठ्येथाम्	अपठ्यध्वम्
अपठ्ये	अपठ्यावहि	अपठ्यामहि

लङ्-लकारे सोपसर्गधातुप्रयोगः

प्रतिगच्छति – प्रति + गच्छति
प्रति + अगच्छत्
प्रत्यगच्छत्

लट्

लङ्

सन्धिकार्यम्

कर्तरि

प्रत्यगच्छत्

प्रतिगम्यते – प्रति + गम्यते
प्रति + अगम्यत
प्रत्यगम्यत

लट्

लङ्

सन्धिकार्यम्

कर्मणि

प्रत्यगम्यत

अप्रत्यगच्छत्, अप्रत्यगम्यत

क्रियापदम्	उपसर्गः + लटि रूपम्	उपसर्गः + लङि रूपम्	सोपसर्गधातोः लङ्-लकाररूपम्
प्रक्षालयति	प्र + क्षाल्यते	प्र + अक्षाल्यत	प्राक्षाल्यत
प्रदर्शयति	प्र + दर्श्यते	प्र + अदर्श्यत	प्रादर्श्यत
अवगच्छति	अव + गम्यते	अव + अगम्यत	अवागम्यत
उपकरोति	उप + क्रियते	उप + अक्रियत	उपाक्रियत
प्रशंसति	प्र + शस्यते	प्र + अशस्यत	प्राशस्यत
निराकरोति	निर्+आ+क्रियते	निर् + आ + अक्रियत	निराक्रियत
अनुसरति	अनु + स्त्रियते	अनु + अस्त्रियत	अन्वस्त्रियत

क्रियापदम्	उपसर्गः + लटि रूपम्	उपसर्गः + लङि रूपम्	सोपसर्गधातोः लङ्-लकाररूपम्
अभिनन्दति	अभि + नन्दते	अभि + अनन्दत	अभ्यनन्दत
अवचिनोति	अव + चीयते	अव + अचीयत	अवाचीयत
सम्भवति	सम् + भूयते	सम् + अभूयत	समभूयत
समुद्भवति	सम्+उत्+भूयते	सम् + उत् + अभूयत	समुदभूयत
परिहरति	परि + ह्रियते	परि + अह्रियत	पर्यह्रियत
प्रतिशृणोति	प्रति + श्रूयते	प्रति + अश्रूयत	प्रत्यश्रूयत
विलम्बते	वि + लम्ब्यते	वि + अलम्ब्यत	व्यलम्ब्यत

भूतकालः

कर्तरिप्रयोगः

- क्तवतु प्रत्ययः

पठितवान्/पठितवती

- लङ्-लकारः

अपठत्

- लङ्-लकारे सोपसर्गधातुप्रयोगे
सन्धिकार्यम्

प्रापठत्, अवागच्छत्, अन्वगच्छत्

कर्मणिप्रयोगः

- क्तप्रत्ययः

पठितः/ पठिता/ पठितम्

- लङ्-लकारः

अपठ्यत

- लङ्-लकारे सोपसर्गधातुप्रयोगे
सन्धिकार्यम्

प्रापठ्यत, अवागम्यत, अन्वगम्यत

चाटुश्लोकः

चाटुश्लोकः

- चाटु – pleasing, flattering. श्लोकः – verse
- प्रियवाक्यम्
- प्रेम्णा मिथ्याभाषणम्
- चमत्कारयुक्तम्
- प्रहेलिका (riddles) इव

चाटुश्लोकः

चाटुश्लोकः

विहस्य

विहाय

अहम्

षष्ठी

चतुर्थी

द्वितीया

चाटुश्लोकः - १

यस्य षष्ठी चतुर्थी च

विहस्य च विहाय च ।

यस्याहं च द्वितीया स्यात्

द्वितीया स्यामहं कथम् ॥

विहस्य वि + हस् + ल्यप्

विहाय वि + हा + ल्यप्

अहम् अस्मच्छब्दः, प्रथमाविभक्तिः एकवचनम्

Summary

- Revision of क्तप्रत्ययः, लङ्-लकारः
- लङ्-लकारे सोपसर्गधातूनां प्रयोगः
- चाटुश्लोकः

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

sanskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः śāntimantraḥ ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

sarve bhavantu sukhinaḥ

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

sarve santu nirāmayāḥ ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

sarve bhadrāṇi paśyantu

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

mā kaścidduḥkhabhāgbhavet ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @
www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @
[vyoma-samskr̥ta-pathasala](https://www.youtube.com/vyoma-samskr̥ta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @
www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Sanskriti @
vyoma.org

**© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.**

**All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.**

**Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.**

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

